



Schweitzer Gábor¹

Aki végtelenül sajnálta, hogy 1848-ban nem fogadtak el rendszeres alkotmánytörvényt – Schvarcz Gyula (1838–1900) emlékezete

A Képviselőház 1878. május 10-i ülésén a honatyák Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye felirata kapcsán a gyülekezési jog szabályozásával összefüggő alkotmányos kérdésekről folytattak disputát. A vita során a szabadelvű párt színeiben Budapest terézvárosi polgárait képviselő Schvarcz Gyula, a jeles természettudós, történettudós, valamint állam- és jogtudományi író is felszólalt, aki – egyebek mellett – amiatt sajnálkozott, hogy az 1848-as polgári átalakulás időszakában Magyarországon nem fogadtak el az államszervezet fontosabb intézményeinek jogállását szabályozó, valamint az állampolgárok egyéni jogait is rögzítő rendszeres alkotmánytörvényt.²

„[V]éghetetlenül sajnálom, hogy honatyáink bölcsessége 1848-ban nem hozott létre a többi művelt nemzetek példájára egy rendszeres alkotmány-törvényt. Ha ez megtörtént volna, nem igen vitakoznánk most a ministeri rendeletnek érvénye, czélszerűsége felett, mert akkor azon alaptörvénybe mindenesetre belevonatott volna a gyülekezési jog, mint a magyar állampolgárság elidegeníthetlen egyéni politikai joga, s ezen alaptörvény alapján az illető alkalom felmerültével mindenesetre megalkottatott volna már eddig a részletes törvény, mely ezen alapelvvel, a gyülekezési szabadsággal nem jöhetett volna ellentétbe. Valóban, ha ez akkor megtörténik, akkor most fölösleges volna vitatkozni a felett, hogy a ministeri rendelet az alkotmány jogába vág-e, vagy nem.”³

Nem ez volt a legelső alkalom, hogy Schvarcz Gyula – a történeti alkotmány konstrukcióját preferáló kánonnal szemben – az általa leginkább rendszeres alkotmánytörvénynek vagy

¹ A tanulmány az OTKA K 143008 számú *Magyarország történeti alkotmánya*, valamint az ELKH Titkárság/HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat KSZF-15/2023. számú *Magyarország történeti alkotmánya egykor és ma* című kutatás keretében készült.

² Schvarcz Gyula működéséhez lásd MIRU 1997; 2000; SZABÓ 2019; IVÁN 2015.

³ Az 1875. évi augusztus 28-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója XVII. 1878: 247.

rendszeres alkotmányjogi alaptörvénynek nevezett írott alkotmány szükségessége mellett foglalt állást. Már néhány évvel korábban a rövid életű, szabadelvű nézeteket hirdető Haladáspárt – más néven Reformpárt – képviselőjelöltjeként közzétett programjában is célzott, ha nem is a leghatározottabb formában, az írott alkotmány fogalmához hasonló alaptörvény megalkotásának szükségességére:

„[N]épképviselési alapon nyugvó felelős kormány-rendszerünk, egész állami szervezetünk alaprajzát, az állam hatalmak egymásközi viszonyát, az alkotmány korszerű biztosítékait, nem különben az egyéni szabadság biztosítékait oly alaptörvényekbe öhajtanám becikkelyeztetni, amelyek az alaptörvényeknek ne csak nevét viseljék, de birjanak teljes mérvben azon értékkel is, a melyet más alkotmányos államok törvényhozásai – alkotmányuk biztosítékaul – az alaptörvény fogalmához csatolnak.”⁴

Ezek a közjogi javaslatok egyébként a Haladáspárt Károlyi Ede neve alatt megjelenő hivatalos programjában szinte szó szerint visszaköszöntek.⁵ Nincs nyoma ugyanakkor annak, hogy Schvarcz Gyula akár a Haladáspárt, akár a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselőjeként indítványozta volna a rendszeres alkotmánytörvény elfogadását. A jelek szerint megelégedett azzal, hogy felhívja képviselőtársai és választói figyelmét az írott alkotmány megalkotásának lehetőségére.

Tudományos munkáiban Schvarcz Gyula részletesebben – olykor ugyan önisméltlésektől terhelten – foglalkozott azokkal az államokkal, amelyek a közjogi berendezkedés alapjait, valamint az állampolgárok szabadságjogait rendszeres alkotmányjogi alaptörvénybe foglalták, egyúttal meg is ragadta az alkalmat – témánk szempontjából most ez tűnik jelentősebbnek –, hogy a rendszeres alkotmányjogi alaptörvény kapcsán a hazai vonatkozásokról is elmondja véleményét. Részletenként kiadott nagy munkájának, az *Államintézményeink és a kor igényei* című kötetének 1879-ben megjelenő befejező, ötödik részében hívta fel a figyelmet arra, hogy Európa alkotmányos államai közül mindössze három – Anglia, az egyesült mecklenburgi nagyhercegségek, valamint Magyarország – nem rendelkezett „rendszeres, az egész alkotmány körvonalait átölelő” alaptörvénnyel. Rámutatott arra, hogy a „papiros alkotmány” gondolatától ódzkodó „zsenge continentalis liberalismus” immáron túlhaladott, az államélet fejlődését akadályozó álláspont, hiszen az elmúlt évtizedek azt igazolták, hogy azok az európai államok érték el értelmi, erkölcsi és anyagi tekintetben a legnagyobb haladást, amelyek „papiros” alkotmányt, illetve rendszeres alaptörvényt

⁴ Schvarcz Gyula programja 1872: 26–27.

⁵ KÁROLYI 1872: 28.

fogadtak el.⁶ Schvarcz Gyula véleménye szerint a magyar törvényhozásnak 1848-ban, amikor „a hagyományos rendi alkotmányt népképviselési alkotmánnyá változtatta” át, ezt az utat kellett volna választania, vagyis „papiros” alkotmányt kellett volna elfogadnia. De nem tette, mert – miként fogalmazott: elég helytelenül – az „angol alkotmányosságot akarta e részben utánozni”. A kiegyezés évében újból lett volna alkalom a „papiros” alkotmány elfogadására. „Ismét elmaradt, egész alkotmányos fejlődésünk igen nagy kárára.” Schvarcz Gyula úgy vélte, hogy amennyiben 1867-ben megalkották volna a rendszeres alaptörvényt,

„mely körvonalazta volna nemcsak a már létesített államintézmények szervezetét, jogkörét, hanem – miként egyéb európai államok alaptörvényei is tették – azon államintézmények szervezetét és jogkörét is, amelyeknek föllállítását a megalkotni kellett alaptörvény szelleme, irányeszméi kilátásba helyezendették: akkor nem kapkodott volna kormányaink egész sorozata a koronázás óta ide-oda minden irányeszme nélkül, elfelejtve vagy készakarva mellőzve végzeteljes fontosságú államintézményi föladatok megoldását, s félszegen meg-meg lökve, de meg nem fejtve kérdéseket, melyeket a napi politika érdekei, a pártok tusája éppen előtérbe toltak.”

A rendszeres alaptörvénynek éppen az lehetett volna a jótékony hatása Magyarország számára, hogy „egységes határozott irányt nyújt”, valamint „éltető szellemet kölcsönöz” a „százados hátramaradás” miatt szinte az alapjaitól újjászervezésre váró államszervezet számára.⁷

Szembetűnő, hogy Schvarcz Gyula leginkább a dicsőséges 1848-as márciusi napoktól várta volna a chartális alkotmány elfogadását, hiszen fel sem merült benne az a lehetőség, hogy az 1849. április 14-i függetlenségi nyilatkozat elfogadását követően is alkalom nyílt volna – immáron egy szuverén állam számára – az írott alkotmány elfogadására.

A következő évtized végén, az MTA II. osztálya 1887. január 10-i felolvasó ülésén hangzott el Schvarcz Gyula – utóbb írásos formában is megjelenő – nagyívű áttekintése az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeiről. Az alaptörvény ismérveit a következőkben határozta meg:

„Ma »alaptörvény« alatt oly törvényt érthetünk már csupán, a mely magában foglalja valamely állam alkotmányjogának legfőbb fontosságú tételeit, mintegy irányadásul az összes azontúl létrehozandó törvények szellemére nézve, és a mely törvényt sem eltörölni, sem egészben vagy részben módosítani nem ugyanazon módon van az illető törvényhozó-testület vagy az e czélra tüzetesen hivatott alkotmányozó gyűlés – Constituante – jogosítva, a mely módon

⁶ Lásd MIRU 2000: 137.

⁷ MIRU 2000: 138.

ugyancsak a rendes törvényhozó testület egyéb törvényeket eltörölni, egészben vagy részben módosítani, hatályon kívül helyezni, felfüggeszteni szokott törvényerejűleg, hanem oly módon csakis, a minőt maga az illető alaptörvény a kérdés és az állami érdek nagyszerűségéhez képest e részben a saját záradékában előír.”⁸

E meghatározás eléggé egyértelműen utal arra, hogy az alaptörvény fogalma alatt az írott alkotmány – saját szóhasználatában: rendszeres alkotmányjogi alaptörvény – fogalmát értette. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a rendszeres alkotmánytörvény, valamint a rendszeres alkotmányjogi alaptörvény mellett az alaptörvény megnevezést is az írott – chartális – alkotmány szinonimájának tekintette. A definíció ugyanakkor azt is figyelembe vette, hogy az ilyen típusú alaptörvényt a rendes törvényhozás mellett a kifejezetten az alkotmányozás céljára felállított testület is elfogadhatja, illetve módosíthatja, vagy akár el is törölheti az erre irányuló különleges eljárási szabályok figyelembevételére alapján. Schvarcz Gyula arra is rámutatott, hogy az európai monarchiák többsége ebben az időszakban már rendszeres alkotmányjogi alaptörvénnyel rendelkezett. Ezzel álltak szemben azok az államok – a korábban említettek mellett Oroszországot, Montenegrót, valamint az Oszmán Birodalmat is idesorolta –, amelyek történelmi fejlődésű alkotmánnyal rendelkeztek.⁹ A rendszeres alkotmányjogi alaptörvény álláspontja szerint abban az esetben gyakorol pozitív hatást a törvényhozásra, „ha valóban korszerű reformeszméket bír képletbe állítani a jövő rendes törvényhozások számára; az államszervezet minden egyes fontosabb mozzanata irányában”.¹⁰

Még ugyanebben az esztendőben a *Magyar Igazságügy* című folyóiratban három részből álló tanulmányban tekintette át a magyar államjogi irodalom legújabb alkotásait. Ezt a terjedelmes kritikai írást már csak amiatt is érdemes felidéznünk, mert jól érzékelhetően törekedett arra, hogy az alkotmánytörténet és a hatályos alkotmányjog (közjog, államjog) közti vízvázalástót megtalálja. Tisztában volt azzal, hogy a történeti alkotmány konstrukciója mellett Magyarország alkotmányos berendezkedését nem lehet az intézménytörténeti előzmények nélkül tárgyalni, de azt is egyértelművé kívánta tenni, hogy a kiegyezés idején létrejött alkotmányos berendezkedés előzményei döntően legfeljebb az 1848-as polgári átalakulásig nyúlnak vissza. Azt is tudatosítani akarta, hogy a közjogtudományt még mindig uraló történeti módszertan alkalmazását meghaladottnak tekintette. Emiatt is üdvözölte Nagy Ernő 1887-ben megjelent közjogi tankönyvét, mert úgy érezte, hogy a fiatal nagyváradi jogakadémiai tanár csak a legszükségesebb mértékig foglalkozott az alkotmánytörténeti előzményekkel.

⁸ SCHVARCZ 1887a: 3–4.

⁹ SCHVARCZ 1887a: 41–42.

¹⁰ SCHVARCZ 1887a: 80.

„Elismerést érdemel, hogy a 286 oldalra terjedő, karcsú kötetben csak összesen 28 oldalt szentel a »Bevezetés«-nek, illetőleg csakis 14 oldalt a történeti előtannak. Egy ily természetű munkában, tagadhatlanul, ezen eljárás csakis az okszerű részarányosságra törekvés követelményének kielégítése volt. Kell, hogy minden magyar jogász, minden magyar politikus alaposan ismerje Magyarországnak 1848 előtti államjogát, a régi magyar alkotmányt, ennek egész történelmi fejlődésében is: ámde szükségesebb alaposan ismerni az érvényben levő magyar államjogot, mint a régi, már érvényben nem levő magyar alkotmányt, államjogot, mind a kettőt, a mostanit és a régít egyetlenegy könyvből megtanulni alaposan úgy is alig lehet: mert a kettőnek dogmatikai egybeszővése csakis a tiszta, világos és valóban korszerűleg rendszeres előadás rovására történhetik.”¹¹

Bár az államjogi összefoglalót nem tartotta hibátlannak, összességében mégis úgy vélte, hogy Nagy Ernő „maradandó becsű munkát végzett”, hiszen „merőben új alapokon rendezte az anyagot s lerakta önálló gondolkodása gyümölcseként oly rendszer alaprajzát, a mely egyes-egyedül felelhet meg Magyarország jelenlegi alkotmánya követelményeinek”.¹² Nagy Ernő – a Németországban meghonosodott jogdogmatikai módszer hazai úttörőjeként – műve előszavában érvelt az általa választott dogmatikai módszertan szükségessége mellett, egyúttal rámutatott arra is, hogy mennyiben tartotta fontosnak a történeti előzmények bemutatását.

„[N]em állok egyedül azzal a nézettel, miszerint az államjog tárgyalásánál az u. n. történeti módszer kizárólagos alkalmazása nem megfelelő már. Az élet, valamint a közjogi tudomány egyaránt sürgetik a behatóbb jogi (dogmaticai) elemzést. Eddigi tapasztalataink eléggé megmutatják, hogy mi következik, ha államjogunk e téren való művelését elhanyagoljuk. Ezzel természetesen nem a jog körében tett történeti bűvárlatokat támadom meg, melyeknek értékét nálamnál senki sem becsülheti jobban; s azt is tudom, hogy a magyar alkotmány múltja számos, fölötte érdekes momentumot rejt. De mindez megtalálja illő helyét a magyar alkotmány- és jogtörténetben és a mai államjog tárgyalásánál annak tartalma inkább érdekel, mint egy tőle távol eső történeti adat. Egészen a történet nem mellőzhető. Államjogunk sajátlagos természete folytán, hogy t. i. ezer éves alakulás teremtette, számos tétele csak akkor méltányolható kellőleg, ha a történeti háttért is vizsgáljuk. Ennélfogva a történetből átvettem annyit, de csakis annyit, a mennyi az élő jog megértéséhez szükséges.”¹³

¹¹ SCHVARCZ 1887b: 23–24.

¹² SCHVARCZ 1887b: 34.

¹³ NAGY E. 1887: Előszó.

Schvarcz Gyula országgyűlési képviselőként is elismerően nyilatkozott Nagy Ernő tankönyvéről. Az állami költségvetés vallás- és közoktatási minisztériumra vonatkozó fejezetének 1888. február 10-i képviselőházi tárgyalása alkalmával ugyanis azt vázolta fel képviselőtársainak, hogy milyen szellemben oktatják hazánk egyetemlein és jogakadémiáin a magyar közjogot. Különösen nagy horderejű kérdésnek tartotta a közjog oktatását, mert szemben az „európai szárazföld egyéb államaival”, ahol a közjog oktatásának szelleme és iránya „félreérthetetlen kifejezést nyer” az irányadó rendszeres alkotmányjogi alaptörvények által, addig hazánk „alkotmányossága rendszeres alkotmányjogi alaptörvényre nem támaszkodhatik, hanem történelmileg fejlődött intézményeink összességében gyökerezik.”¹⁴ Egyfelől sorra vette a magyar alkotmány szellemének megítélése szerint meg nem felelő tankönyveket, másfelől arra is hivatkozott, hogy jóllehet az egyetemeken és a jogakadémiákon „felvilágosult tanárok” oktatják a közjogot, ez önmagában nem jelent garanciát arra nézve, hogy a joghallgatók ne az elavult felfogású tankönyvekből készüljenek fel vizsgáikra. Ebben a kontextusban emelte ki Nagy Ernő nem sokkal azelőtt megjelent visszafogott terjedelmű tankönyvét, amely Schvarcz Gyula szerint biztosítékot jelent arra nézve, hogy a magyar közjog rendszerét a joghallgatók nem a régi rendi közjog, hanem az 1848-as törvények és az azóta elfogadott törvények alapján fogják elsajátítani.¹⁵

Schvarcz Gyula nem elégedett meg azzal, hogy Nagy Ernő kötetéről elismerően írjon, illetve nyilatkozzon, hiszen 1891-ben – a közjogi összefoglaló második, átdolgozott kiadásának megjelenése után – a szerzőt az MTA levelező tagjának ajánlotta. Az írásban benyújtott tagajánlás a tankönyv újabb kiadását mindazok nevében üdvözte,

„akiket méltán nyugtalaníthatott az, hogy eddigi, különben derék magyar közjogi tankönyveink többé-kevésbé még mindig az 1848. előtti rendi államjogi tanok befolyása alatt állottak és sehogyszem voltak képesek összhangzatba hozni a jelenleg érvényben levő (1848-iki törvényeinkben gyökerező) államjogunk rendszerét alkotmányunk szellemével. Ezt cselekszi Nagy Ernő a maga értékes munkájában, melyet államtudományilag tágult látkör, kritikai gondolkodás és mindvégig jogi éllel dolgozó, éppannyira átlátszólag világos, mint tudományosan szabatos fölfogás és ennek teljesen megfelelő műnyelvezet jellemeznék.”¹⁶

A levelező taggá történő megválasztás azonban 1891-ben elmaradt, feltehetően Concha Győző, a közigazgatástan és az alkotmánytan professzora Nagy Ernő közjogi tankönyvéről írt súlyos kritikai kifogásai miatt, de ez már egy másik történet.

¹⁴ Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója III. 1888: 167.

¹⁵ Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója III. 1888: 167.

¹⁶ MTA tagajánlások, 1891 1891: 5.

Az elmaradt '48-as alkotmányozás kérdése Schvarcz Gyulát továbbra is foglalkoztatta. Az MTA II. osztálya 1888. december 3-i ülésén felolvasott – nyomtatásban is megjelenő – *Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez* című előadásában ugyanis arra a kérdésre is választ keresett, hogy miért nem fogadtak el hazánkban 1848-ban rendszeres alkotmányjogi alaptörvényt. Úgy vélte, hogy a forradalom kitörését követően „a pártemberek túlnyomó többségét” azoknak a nagy eszméknek az éltető ereje lelkesítette, amelyektől „a haza megváltását” remélték, ám „a törvényhozási formákkal nem sokat törődtek”, hovatovább „a vezénylő elmék” feltehetően amiatt sem kívántak a rendszeres alaptörvény gondolatával behatóbban foglalkozni, „mert óvakodtak minden oly lépéstől, amely még jobban fokozhatta volna a megoldás nehézségeit”.¹⁷ A rendszeres alkotmányjogi alaptörvény el nem fogadásának további lehetséges okaként hivatkozott arra a fogalomzavarra,

„a melyben a Magyarország és az örökös tartományok, helyesebben az osztrák császár és Magyarország királya egymáshoz való jogviszonyát szemlélték a ma úgynevezett közösügyekre nézve, szemben a »Pragmatica Sanctio« követelményeivel egyfelől a magyar országgyűlési pártok egyes vezérférfiai, másfelől pedig a döntő politikai tényezők Bécsben.”¹⁸

Korábbi álláspontjával ellentétben ugyanakkor némiképp meglepő módon azt állította, hogy nem sajnálkozik amiatt, hogy 1848-ban a pozsonyi országgyűlésen elmaradt a rendszeres alkotmányjogi alaptörvény elfogadása, csupán az alkotmányjogi törvényhozás hiányosságaira kívánt rámutatni.¹⁹ Jóllehet, az 1848–1849-es polgári forradalom és szabadságharc időszakában elmaradt az írott alkotmány elfogadása – bár Szemere Bertalan miniszterelnök 1849. június 10-i leiratában azzal bízta meg Csengery Antal, Kemény Zsigmond és Kuthy Lajos belügyminisztériumi tanácsost, hogy „cseréljenek eszméket az írandó alkotmányról”²⁰ –, a jogalkotó alkalmanként az írott alkotmányok megoldásait is szem előtt tartotta a törvényalkotás során, amint ezt a következő példa is alátámaszthatja. A független magyar felelős minisztérium alakításáról rendelkező 1848. évi III. törvénycikk megalkotása idején a normaszöveget fogalmazó Ghyczy Kálmán nádori ítélőmester az 1815–1831 között elfogadott német alkotmányok, valamint az 1791. évi, az 1814. évi, illetve az 1830. évi francia alkotmány egyes rendelkezéseit vette figyelembe, de Alexis de Tocqueville műve alapján ismerte az USA alkotmányát is. Ebből

¹⁷ SCHVARCZ 1889: 5.

¹⁸ SCHVARCZ 1889: 7.

¹⁹ SCHVARCZ 1889: 7.

²⁰ SZEMERE 1990: 508; továbbá HERMANN 2012: 46.

persze legfeljebb annyi következik, hogy a kodifikátorok látókörébe kerültek általuk irányadónak tekintett írott alkotmányok is.²¹

Az 1888-as esztendőben figyelemre méltó pengeváltás zajlott le a napisajtóban Schvarcz Gyula és Kuncz Ignác, a pozsonyi jogakadémia professzora között, amelynek az előzményei évekkel korábbra nyúlnak vissza. Kuncz Ignác 1885-ben a kiadás reményében nyújtotta be az MTA II. osztályának *Állam mint nemzet* című kéziratát. A mintegy 1500 oldal terjedelmű kézirat bírálatára az MTA Schvarcz Gyulát kérte fel. Noha a bírálati jelentés elismerte, hogy „ezen munka bármennyire szembeszökően tanúskodik is szerzőjének odaadásáról tárgya iránt, és elmélyedt, önálló gondolkodásáról a felölelt államtudományi, államjogi és állambölcsészeti kérdések fölött [...]”, jelen alakjában a Magyar Tudományos Akadémia cége alatti kiadásra nem ajánlható.²² Schvarcz Gyula érdemi kifogásainak egyike arra irányult, hogy Kuncz Ignác szenvedélyes hadjáratot folytatott a „papiros” alkotmányok ellen, hiszen ahhoz a meghaladott nézethez ragaszkodott, miszerint csak a „történelmileg fejlett alkotmány” tekintendő alkotmánynak, a „csinált” alkotmányok azonban semmit sem érnek. Ha igaz volna, amit Kuncz Ignác „a rendszeres alkotmányjogi alaptörvények alatt fejlődött államokról” állít, akkor Angliától és Magyarországtól eltekintve „nem is léteznék Európában oly állam, a melyre nem kellene lenéző sajnálkozással tekintenünk.”²³ Valószínű, hogy e bírálat miatt tekintett el az MTA a kézirat megjelentetésétől. Kuncz Ignác utóbb 1888-ban Pozsonyban adta ki az MTA által elutasított kézirat alapján a *Nemzetállam tankönyve* című kötetét, amelyről Schvarcz Gyula tett közzé két részből álló recenziót a *Nemzet* című napilapban még ugyanabban az esztendőben. Az 1888. december 6-i lapszámban megjelenő bírálatban Schvarcz egyebek mellett azt kifogásolta, hogy Kuncz szenvedélyesen „küzd és harcol” a „papiros” alkotmány ellen, jóllehet Európa „összes alkotmányos és cultur- meg jogállamai [...] egytől-egyik rajta állanak, fejlődnek és gyarapodnak úgy a szabadság mint az értelmi, erkölcsi és anyagi haladás irányában Anglia, Magyarország és Mecklenburg kivételével.”²⁴ A tankönyvben egyébként Kuncz Ignác a következők alapján tett különbséget a történeti alkotmány és a chartális („papiros”) alkotmány között:

„Amazt lelkökben, ezt csak zsebökben hordják a polgárok. A történeti alkotmány változik és mégis mindig ugyanaz. Ellenben a charták, melyek a nemzet életében, – ha egyszer ez papiros alkotmányra adta magát –, egymást gyorsan követni szokták, mint a kődarabok fekusznak

²¹ NAGY M. 1930: 17–18.

²² Schvarcz Gyula 1886. november 27-án kelt bírálati jelentésének szövegét Miru György közli. Lásd MIRU 2000: 187.

²³ MIRU 2000: 190.

²⁴ SCHVARCZ 1888.

egymás mellett: a hány charta, annyi külön alkotmány. Sem együtt, sem egyenkint nem képeznek élő egészet. A charta alkotmányban nincs erkölcsi erő s ha ily alkotmányok keletkezésük után másnap össze nem dülnek mindig s kivételkép egy ideig tartanak, azt az emberiség mai politikai solidaritásának köszönik, melynél fogva más nemzetek történeti alkotmányának erkölcsi erejében részesülnek. A magyar alkotmány, az angol alkotmány, mint élő, történeti alkotmányok, az emberiség alkotmányos szabadságának erkölcsi erejét képezik.”²⁵

Noha ebből az idézetből egyértelműen kiderült, hogy Kuncz Ignácnak meglehetősen elítélő véleménye volt az írott alkotmányokról, azt azonban elismerte, hogy a „papiros” alkotmányoknak is volt világtörténeti érdemük, nevezetesen az, hogy „az elvek tiszta öntudatosságát vitték, – szintén az emberiség solidaritásánál fogva –, a történeti alkotmányokkal bíró népekbe.”²⁶ Kuncz Ignác egyébként a *Nemzet* 1888. december 14-i számában reflektált Schvarcz Gyula kritikai észrevételeire, így a chartális – „papiros” – alkotmánnyal szembeni idegenkedés vádjára is.

„Munkám a történeti alkotmány mellett foglal állást, a mi alatt nem a történeti jognak kövületét, hanem a történeti alapon való haladást értem. Ezen szempontból egyebek közt azt állítom, hogy a történeti alkotmány, bár változik, mégis mindig ugyanaz, ellenben a charták, melyek gyorsan szokták egymást követni, úgy fekszenek egymás mellett, mint a kődarabok.

Ezen állítással szemben a nagynevű bíráló azt hozza föl, hogy némely charták közt sokkal kevesebb különbség van, mint a történeti alkotmány némely phasisai közt. [...]

Bizonyynal úgy van. Csakhogy a bíráló olyasmit bizonyít, a mit én nem tagadtam. Én ott nem beszélek hasonlatosságról és különbözőségről, hanem élő egészlől egyfelől, ennek hiányáról másfelől. Az organicus egység nyilvánulhat a leggazdagabb különféleségben. A buzaszál, mely a földből kikél s a buzaszál, melyet az arató levág, igen különböző módon néz ki és mégis ugyanazon élő egység, a maga fejlődésének különböző stádiumában. Viszont a sivatag homokszemei nagyon hasonlítanak egymáshoz, de élő egység nem köti azokat össze. Vajha a charták a nemzetek politikai életét soha se tegyék ily sivataggá.”²⁷

Miközben úgy tűnt, hogy Schvarcz Gyula és Kuncz Ignác felfogása számos ponton tért el egymástól, 1896-ban meglepő módon Schvarcz ajánlotta akadémikustársai számára Kuncz levelező tagként történő megválasztását, amelyre még ugyanebben az évben sor is került.

²⁵ KUNCZ 1888a: 114.

²⁶ KUNCZ 1888a: 114.

²⁷ KUNCZ 1888b.

„[E]rős meggyőződése, hogy Kuncz Ignácot, a »Nemzetállam« és a »Demokratia« tudós szerzőjét mindazok, kik hazánkfiak közül államtudománnyal tüzetesebben foglalkoznak, mint jeles tudományos író a legelismerőbb módon méltányolják; ugyanezért a magyar államtudományi irodalom ezen érdemdús veterán, munkás jelesét a legmelegebben ajánlom a II. osztály figyelmébe [...]”²⁸

Schvarcz Gyula az elkövetkező években még közreműködhetett a Márkus Dezső szerkesztésében megjelenő *Magyar jogi lexikon* egyes szócikkeinek megírásában. Az alkotmányról szóló szócikk összeállítására a szerkesztőség Schvarcz Gyulát és Nagy Ernőt kérte fel. Régi felfogásához híven Schvarcz Gyula a rendszeres alaptörvényű alkotmányok és a történelmi fejlődésű alkotmányok között tett különbséget. Korábbi álláspontjához hasonlóan hivatkozott arra, hogy a „szabadelvű politikai iskoláknak valóságos dogmájává lett ítéletet mondani a rendszeres alaptörvényen nyugvó A[l]kotmány[ok] fölött, melyeket »papiros alkotmány«-nak szoktak nevezni.”²⁹ Ez az ellenszenv – tette hozzá – azzal is magyarázható, hogy amíg Anglia megingathatatlan ércsziklaként harcolt az idők viharaival, addig Franciaországban egymás után dőltek romba a nagy francia forradalom időszakától elfogadott rendszeres alaptörvényű alkotmányok. Ugyanakkor arra is hivatkozott, hogy a „német szabadelvűség” amiatt rokonszenvezett a történelmi fejlődésű angol alkotmánnyal, mert szemben az egyes német államok által az 1820–1830-as években elfogadott alkotmánylevelekkel, az angol alkotmány „komolyan tudott biztosítani valóban nagy jelentőségű jogokat úgy az egyénnek mint az egész népnek”. Schvarcz Gyula úgy vélte, hogy kizárólag a bármely pillanatban visszavonható oktrojált alkotmányok tekinthetők „papiros” alkotmánynak, mert azok nem nyugodtak „a fejedelem és nép, illetőleg népképviselő” mint két egyenrangú szuverén tényező szerződészerűen biztosított és kölcsönösen kötelező jogviszonyán.”³⁰

Az alkotmányról szóló szócikkben Schvarcz Gyula ismételtén foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy miért maradt el 1848 márciusában a chartális alkotmányozás Magyarországon. Továbbra is úgy vélte, hogy a honatyák többsége az angol mintát tartotta szem előtt, míg a többiek „belátták azokat az óriási nehézségeket, amelyeknek közhasznú, általános megnyugvást okozó legyőzésére nem volt a rohamos márciusi napokban elég idő.”³¹

²⁸ Ezt megelőzően, 1893-ban Concha Győző ajánlotta Kuncz Ignác levelező taggá történő megválasztását.

²⁹ MÁRKUS 1898: 208.

³⁰ MÁRKUS 1898: 208.

³¹ MÁRKUS 1898: 208.



Schvarcz Gyula több tudományágat is érintő jelentős életművet hagyott maga után. A Hornyánszky Gyula által soha nem pihenő reformerként jellemzett tudós

„az olyan törvényhozásnak lesz majd tisztelője és szószólója, mely egyetlen írott alaptörvénnyel – többnyire csak a legújabb időkben – rendezi az állam alkotmányát és határozza meg e körön belül az emberi életet; bármennyire sympathizáljon is egyébként az angol néppel és viszonyokkal, egyöntetűség híján lévő intézményeit, múltban gyökerező szokásjogait bajnak és hibának látta.”³²

Az írott alkotmány melletti kiállás nem jelentett szembefordulást a magyar alkotmánytörténet sok száz éves múltjával. Schvarcz Gyula viszont azon kevesek közé tartozott, akik idejekorán felismerték, hogy a rendszeres alkotmányjogi alaptörvény népképviselési alapon történő megalkotása az alkotmányos államok garanciális kellékei közé tartozik, miként azt is tudatosítani kívánta, hogy saját kora alkotmányos berendezkedésének gyökerei legfeljebb az 1848-as polgári forradalom időszakáig nyúlnak vissza.

Irodalom- és forrásjegyzék

- Az 1875. évi augusztus 28-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója XVII. (1878). Budapest: Schlesinger és Wohlauser gyorssajtónyomása.
- Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója III. (1888). Budapest: Pesti Könyvnyomda.
- HERMANN Róbert (2012): Alkotmányozás 1848–1849-ben. *Magyar Napló*, 24(3), 35–46.
- HORNÝÁNSZKY Gyula (1917): *Schvarcz Gyula rendes tag emlékezete*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- IVÁN Dániel (2015): Schvarcz Gyula – közjog és komparatiztika egy történész szemével. *Pro Publico Bono*, 3(3), 173–188.
- KÁROLYI Ede (1872): *Haladáspárti program*. Pest: Légrády Testvérek.
- KUNCZ Ignác (1888a): *A nemzetállam tankönyve*. Pozsony: Wigand.
- KUNCZ Ignác (1888b): Küzdelem a nemzetállamért. Válasz dr. Schvarcz Gyulának. *Nemzet*, 1888. december 14. Melléklet.
- MÁRKUS Dezső szerk. (1898): *Magyar jogi lexikon I.* Budapest: Pallas.
- MIRU György (1997): *Polgárosodás és alkotmányos átalakulás Schvarcz Gyula politikai gondolkodásában*. Kandidátusi értekezés. Online: https://real-d.mtak.hu/1064/1/D_18698_Miru_2.pdf
- MIRU György (2000): *Schvarcz Gyula*. Budapest: Új Mandátum.
- MTA tagajánlások, 1891 (1891). Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Tagajanlasok_1891/?p-g=o&layout=s
- NAGY Ernő (1887): *Magyarország közjoga (államjog)*. Budapest: Eggenberger.
- NAGY Miklós (1930): Ghyczy Kálmán, mint nádori ítélőmester. (Adalékok az 1848. évi törvényeink történetéhez.) *Budapesti Szemle*, 58(635), 1–28.

³² HORNÝÁNSZKY 1917: 17.

SCHVARCZ Gyula (1887a): *Az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeiről tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

SCHVARCZ Gyula (1887b): Tanulmány a magyar államjogi irodalom újabb termékeiről. (Harmadik, befejező közlemény.) *Magyar Igazságügy*, 28(1), 23–35.

SCHVARCZ Gyula (1888): Államtudományi irodalmunk köréből. *Nemzet*, 1888. december 6. Melléklet.

SCHVARCZ Gyula (1889): *Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Schvarcz Gyula programja (1872). Pest: Aigner Lajos.

SZABÓ Zsanett (2019): Schvarcz Gyula (1838–1900) államfelfogása. *Joghistória*, 24(1), 26–31.

SZEMERE Bertalan (1990): *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból*. Okmánytár. Budapest: Szépirodalmi.